

statystyczne doslidzhennja: [Monografija] / V. M. Nikol's'kyj; Donec. nac. un-t. – Donec'k, 2003. – 623 s.

24. Parsadanova B. C. Deportacija naselenija iz Zapadnoj Ukrainy i Zapadnoj Belorussii v 1939–1941 gg. / B. C. Parsadanova // Novaja i novejšaja istorija. – 1989. – №2.

25. Pasat V. I. Vazhki storinky istorii' Moldovy: 1940–1950: [Zb. arh. dok. i mat.]. / V. Pasat. – M.: Yzd. centr «Terra», 1994. – 223 s.

26. Patryljak I. K. Nacionalistychnyj partyzans'kyj ruh na terytorii' Zahidnoi' Ukraïny vlitku 1941 r. / I. K. Patryljak // UIZh. – 2000. – №4. – S.113–119.

27. RDASPI. – F.17. (Central'nyj Komitet KPSS (CK KPSS) (1898,1903–1991). – Op.125. – Spr.235, 335.

28. Tam samo. – Op.121. – Spr.307.

29. Tam samo. – F.82. (Lichnyj fond V. M. Molotova1909–1957). – Op.2. – Spr.155.

30. Tam samo. – F.598. (Bjuro CK VKP(b) po Jestonskoj SSR). – Op.1. – Spr.2.

31. Tam samo. – F.600. (Bjuro CK VKP(b) po Latvijsoj SSR). – Op.1. – Spr.3.

32. Sergijchuk V. OUN–UPA v roky viny. Novi dok. i mat. / V. Sergijchuk. – K.: Dnipro, 1996. – 496 s.

33. Stalinskije deportacii, 1928–1953 gg.: [sb. / Mezhdunar. fond «Demokratija» (Fond A. N. Jakovleva)]; sost. N. L. Pabol', P. M. Poljan. – M.: MFD: Materik, 2005. – 902 s.

34. Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism / John Armstrong. – Englewo'd: Ukrainian Academic Press, 1990. – 271 p.

35. Lyons E. Our Secret Allies: The Peoples of Russia / Eugene Lyons. – NY; Boston, 1953. – 376 p.

36. Misuinas R. J. and Taagepera R. The Baltic States. Years of Dependence, 1940–1990 / Romuald J Misuinas, Rein Taagepera. – Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1993. – 400 p.

Zubchenko S. P., PhD in History, assistant professor department of ethnology and local history, Institute for History Education, Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv), fotiniya2004@ukr.net

The combat between the Soviet government and the national oppositional movements in the territories which were liberated from occupation (1944–1945)

The strengthening of the criminal and administrative, military and political combat of Soviet power against anti-Soviet rebel national liberation movements at the final stages of the Second World War is being considered. The process of deploying the power of mass arrests and deportations of rebels, members of their families and civilians from the liberated territories from occupation in Ukraine, Belarus and the Baltic countries is being analyzed. The analytical and critical analysis of the attitude of the central presidency of the party the republics of the Soviet Union towards the peoples and national minorities was done, the role of political, social, ethnic factors in the scale and nature of their deportations was defined. It was proved that repression and forced eviction of people from the western republics of the Soviet Union because of the political and social basis in the designated period should be considered as part of the national policy – national terror of Soviet government.

Keywords: Second World War, the Soviet authorities, the national liberation movement, ethnic communities, repression, deportation.

Зубченко С. П., кандидат исторических наук, доцент кафедры этнологии и краеведения, Институт исторического образования, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), fotiniya2004@ukr.net

Меры борьбы советской власти с оппозиционными национальными движениями на освобожденных от оккупации территориях (1944–1945 гг.)

Рассматривается усиление уголовно-административной, военной и политической борьбы советской власти с антисоветскими повстанческими национально-освободительными движениями на завершающем этапе Второй мировой войны. Анализируется процесс развертывания властью массовых репрессий и депортаций участников повстанческих формирований их семей и мирных граждан на освобожденных от оккупации территориях Украины, Белоруссии и странах Прибалтики. Осуществлено аналитически-критический анализ отношения центрального партийного и советского руководства к народам союзных республик и национальных меньшинств, выяснена роль политических, социальных, этнических факторов в масштабах и характере их депортации. Доказано, что репрессии и принудительное выселение людей из западных республик СССР по политическому и социальному признаку в указанный период следует считать составляющей национальной политики – национального террора советской власти.

Ключевые слова: Вторая мировая война, советская власть, национально-освободительное движение, этнические сообщества, репрессии, депортации.

* * *

УДК 334.735:338.439.053.3:355.01

Сидорович О. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин, ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» (Україна, Ніжин), sydorovith@ukr.net

Роль споживчої кооперації УРСР у подоланні продовольчого дефіциту в містах у перші повоєнні роки (1945–1950 рр.)

Аналізується споживча кооперація України, яка займала особливе місце в соціально-економічному та суспільно-політичному житті країни. В статті зокрема висвітлюється роль споживчої кооперації України у забезпеченні міських центрів сільськогосподарською продукцією у перші післявоєнні роки. Здійснена спроба визначити обсяги присутності торгівельної мережі кооперативної системи у містах і промислових центрах УРСР. Визначено, які урядові рішення спрямували діяльність споживчої кооперації по продовольчому забезпеченню міст. Встановлено факт відсутності цілеспрямованої, стратегічно прорахованої продовольчої політики. Урядова політика щодо залучення Укоопспілки до забезпечення продовольством міст і промислових центрів у перші післявоєнні роки не означала повноцінний допуск організації споживчої кооперації в міста.

Ключові слова: міська кооперативна торгівля, споживча кооперація, перші післявоєнні роки.

Проблема забезпечення населення продуктами харчування в період економічних криз і політичних потрясінь в останній час набуває все більшої актуальності. Буремна історія України радянської доби дає можливість нам поглянути на цю проблему в ретроспективі і, відкинувши всі ідеологічні нашарування, уважно ще раз проаналізувати як негативні, так і позитивні способи вирішення питання забезпечення мешканців міст продовольством. В даному контексті цікавим на нашу думку є досвід діяльності споживчої кооперації УРСР в перші роки після закінчення Другої світової війни.

Перші праці, які торкаються цієї проблеми з'явилися ще в радянську добу. Так, в працях Я. А. Кістанова, Г. Я. Бланка та ін. ця проблема висвітлена лише побіжно і розглядається в контексті розвитку споживчої кооперації Радянського Союзу в цілому без врахування регіональних особливостей [3; 6]. В 1960–х рр. з'явилися історичні нариси розвитку споживчої кооперації вже на теренах України, однак в них діяльність Укоопспілки по продовольчому забезпеченню міст в перші післявоєнні роки згадується лише фрагментарно без аналізу причин і наслідків діяльності споживчої кооперації в цій царині [8; 10]. В добу Незалежності було видано дві колективні праці присвячені історії розвитку споживчої кооперації на українських землях від зародження до сьогодення, виконані групою дослідників із Полтави і Львова (1996 і 2013 рр. видання) [1; 9]. Незважаючи, що порівняно із працями радянської доби матеріал присвячений зазначеній проблематиці був позбавлений ідеологічних нашарувань, проблема участі споживчої кооперації УРСР у продовольчому забезпеченні міст у перші післявоєнні роки потребує більш широкого висвітлення і аналізу на основі представлених вперше в історичній літературі архівних джерел.

Після звільнення території Української РСР в кінці 1944 р. перед державою постало грандіозне соціально-економічне завдання, відновити знищене за минулий період народне господарство. Проблема забезпечення населення продовольством була однією із найгостріших. Вирішити її в короткий термін за існуючих обставин було не можливо, адже зруйнована інфраструктура, відсутність техніки і саме головне – робочих рук в сільському

господарстві не давали можливості забезпечити зростання виробництва сільськогосподарської продукції. Все це і відверте небажання керівництва держави всерйоз підійти до вирішення продовольчої проблеми призвели внаслідок посухи і нереальних планів хлібозаготівель до голоду в 1946–1947 рр. Характерно, що від голоду переважно страждало сільське населення.

У 1946 р. середньомісячний рівень смертності в сільській місцевості України становив 20 тис. осіб, а в січні 1947 р. він підвищився до 30 тис., у лютому – до 38,5 тис., у березні – до 51,4 тис. осіб. На 1 червня 1947 р. в Україні налічувалося 1 074 314 дистрофіків, з яких 77,1% були сільськими мешканцями. Найбільше виснажених селян-дистрофіків було у Вінницькій області – 133 442 особи, у Київській – 66 тис., Харківській – 63 677, Запорізькій – 56 507, Ізмаїльській – 52 447, Миколаївській – 50 807, Дніпропетровській – 52 767, Одеській – 48 316, Полтавській – 44 929, Кам'янець-Подільській – 44 553, Херсонській – 36 312, в Сумській – 36 427 осіб [2, с. 358].

Державні органи влади як і в попередні роки були орієнтовані на продовольчу безпеку мешканців міст і промислових центрів. Саме в даному контексті були прийняті рішення, які спрямовували діяльність споживчої кооперації на організацію продажу сільськогосподарської продукції в містах. Так, 9 листопада 1946 р. була прийнята постанова Ради Міністрів СРСР «Про розгортання кооперативної торгівлі в містах і селищах продовольчими і промисловими товарами і збільшення виробництва харчової продукції та товарів широкого вжитку кооперативними організаціями», а також постанова «Про заходи по розширенню торгівлі споживчої кооперації в містах і робітничих селищах» від 21 липня 1948 р. Постанова уряду СРСР від 1946 р. незабаром була продубльована і уточнена відповідно до українських реалій постановою Ради міністрів УРСР і ЦК КП(б)У. У цьому документі наголос робився на організаційному зміцненні споживчої кооперації, підвищенні фінансової та господарської незалежності кооперативних організацій.

Перед Укоопспілкою безпосередньо ставилося завдання організувати в містах, станціях залізниць торгівлю в свіжому і переробленому вигляді різною сільськогосподарської продукції по цінам, що склались на ринку але не вище цін державної комерційної торгівлі; відкрити роздрібну мережу в 1947 р., а саме: магазинів – 465, павільйонів – 205, ларьків – 1365, розносних лотків – 1645; звернути особливу увагу на торгівлю в таких містах як Київ, Сталіно, Ворошиловград, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Одеса, Львів та промислові центри Донбасу. Також організаціям споживчої кооперації було дозволено повсюди закуповувати у селян, які виконали державні зобов'язання м'ясо, жири, яйця, картоплю, овочі, а також скуповувати ці продукти на базарах і ярмарках. Згідно цієї постанови Укоопспілка зобов'язана була організувати додатково 1600 підприємств по виробництву товарів широкого споживання і виробити товарів на суму 300 млн. крб., а також започаткувати в містах, переважно на базарах і ярмарках, торгівлю промисловими товарами власного виробництва, а також товарами місцевої промисловості [14, арк. 155–176]. Вже у поточному 1946 р. кооперативні організації республіки змогли виконати частину завдань передбачену постановою уряду від 9 листопада 1946 р. Так, на кінець цього року по системі Укоопспілки було відкрито 274 магазинів і лавок, 517 палаток, ларьків і

кіосків, а обіг роздрібною торгівельною мережі склав 44 717 тис. крб. [11, арк. 2].

Постанови уряду і партії СРСР та УРСР щодо розгортання кооперативної торгівлі в містах були відповідним чином прийняті до виконання по управлінській вертикалі і в окремих областях. Так, бюро обкому Запорізької області та облвиконком ухвалили відповідні постанови щодо реалізації рішень уряду і партії. Зокрема із метою розширення і покращення кооперативної торгівлі в містах, розвитку закупок сільськогосподарської продукції, збільшенню виробництва продовольства обкомом були намічені наступні заходи: проведення наради заготівельних працівників, перевірка стану кооперативної торгівлі в містах Осипенко і Мелітополі. Результати перевірки повинні бути обговорені на бюро райкомів, а в липні планувалось заслухати на бюро 2–3 секретарів райкомів і в серпні заслухати голову облспоживспілки про виконання постанов Ради міністрів і ЦК КП(б)У від 21.11.46 р., бюро обкому і облвиконкому від 30.11.46 р. і ЦК КП(б)У від 21.02.47 р. «Про розгортання кооперативної торгівлі в містах і робітничих селищах» [15, арк. 120].

Результатом впровадження всіх цих постанов у життя, не дивлячись на відставання від планових показників, стало збільшення кількості кооперативних організацій та масштабів їх товарообігу в містах і промислових селищах України.

Довідка про виконання споживчою кооперацією УРСР завдань по організації торгівельної мережі в містах і промислових селищах станом на 1 лютого 1947 р. [Складено автором за: 12, арк. 51].

Області	Завдання на 1 кв. 1946 р. і 1947 р.	Фактично відкрито станом на 1.02.1947	Підприємства громадського харчування станом на 1.02.1947
Східні області	1593	939	167
Західні області	590	314	59
Всього по Україні	2200	1260	226

Як бачимо, основні матеріальні і організаційні ресурси споживчої кооперації були спрямовані на збільшення торгівельної мережі в містах і промислових центрах сходу республіки. Так, Сталінська облспоживспілка намітила відкрити в 1946–47 рр. 327 торгових одиниць в містах і робітничих селищах, в тому числі: 50 магазинів, 120 ларьків і палаток, 120 розноснок і розвозок і 17 павільйонів. Продаж сільгосппродукції в цих установах відбувався за цінами нижче ринкових і комерційних [14, арк. 132].

Зросла кількість магазинів споживчої кооперації в найбільших містах республіки. Зокрема у Києві станом на 20.01.47 р. вже було відкрито 6 стаціонарних торгівельних закладів Укоопспілки, у Харкові – 4, Дніпропетровську – 6, Кривому Розі – 4, Запоріжжі – 3, Одесі – 5, Львові – 12 [12, арк. 53]. Разом із тимчасовими торгівельними закладами (палатки і ларьки) торгівельна мережа споживчої кооперації в містах була ще більш розгалуженою. Відкривати більше торгівельних установ в містах не дозволяла відсутність в умовах повоєнної

відбудови пристосованих для торгівлі приміщень. Саме тому голова правління Укоопспілки В. Липовий у аналітичній довідці в ЦК КПУ для покращення кооперативної торгівлі в містах пропонував зобов'язати обласні та міські організації промислових регіонів України надати споживчій кооперації необхідні торговельно-складські приміщення в містах і робітничих селищах для розташування баз, магазинів, складів і овочесховищ, а також зобов'язати начальників залізниць безперерійно надавати кооперативним організаціям вагони для перевезення сільськогосподарських продуктів і сировини у великі міста і промислові центри [12, арк. 39].

Спроби ширше розгорнути кооперативну торгівлю сільськогосподарськими продуктами в містах досить чітко висвітлили ті вади в роботі кооперації, які не дозволяли це зробити в повній мірі. Зокрема існувала певна неврегульованість із закупками сільськогосподарської продукції по цінам, що склались на ринку. Так, аби уникнути зайвої конкуренції між різними заготівельними організаціями влада змушена була встановити із 1947 р. так звані «гранично-закупівельні ціни», що регулювалися державою. На найважливіші продукти такі ціни встановлювалися урядом СРСР, на решту – Центроспілкою після узгоджень із Міністерством заготівель [1, с. 296]. Фактично кооперативним організаціям було заборонено закуповувати у селян продукцію за цінами, як перевищували нормативно встановлений рівень. Звичайно ж такі заходи не давали можливості наростити рівень закупівель лишків сільськогосподарської продукції. З іншого боку великих запасів продовольства у зруйнованого війною українського села просто не було, а те що було забиралось державою через систему державних заготівель за ще меншими заготівельними цінами. Не в останню чергу саме ці заходи були причиною виникнення голоду 1946–47 рр.

Характерно, що ці зміни в діяльності споживчої кооперації були ланкою широкої кампанії, що була освячена самим Сталіним у виступі від 9 лютого 1946 р. Радянський лідер визнав дуже важливим підвищення матеріального рівня життя народу і вказав шлях досягнення цієї мети через широкий розвиток виробництва товарів народного споживання [7].

Незабаром з'явилися рішення що фактично означали «згортання» попередньої політики держави по активному залученню споживчої кооперації до міської торгівлі. Так, згідно із постановою ради міністрів СРСР від 08 серпня 1949 р., а також – постанови Центроспілки від 09 вересня 1949 р. міська роздрібна мережа і заклади громадського харчування у містах повинні бути передані міністерству торгівлі. Порядок передачі і компенсації основних фондів споживчої кооперації регулювався окремою постановою [5]. В окремих випадках разом із торговельними закладами споживчої кооперації установам міністерства торгівлі були передані і складські приміщення, що викликало протести в керівництві Укоопспілки і звернення із цього приводу до Ради Міністрів УРСР [13, арк. 124]. Із 20 вересня 1949 р. згідно із постановою Центроспілки були відмінні закупки сільськогосподарської продукції кооперацією по цінам, що склались на ринках [4, с. 53].

Таким чином урядова політика щодо залучення Укоопспілки до забезпечення продовольством міст і промислових центрів у перші післявоєнні роки не означала повноцінний допуск організацій споживчої кооперації

в міста. Роздрібна мережа, складські приміщення та інші матеріальні фонди споживчої кооперації УРСР і в подальшому розташовувались переважно в сільській місцевості, невеличких містечках та районних центрах.

Список використаних джерел

1. Історія споживчої кооперації України: підручник [для студентів кооперативних вузів] / [Аліман М. В., Бабенко С. Г., Гелей С. Д. та ін.]. – Львів: Укоопспілка, інститут українознавства НАНУ, 1996. – 383 с.
2. Історія українського селянства: Нариси в II т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), В. М. Даниленко, В. М. Гесь та ін.; відп. ред. В. А. Смолий; авт. кол.: О. В. Андрощук, В. К. Баран та ін.]; НАН України, Ін-тут історії України. – К.: Наукова думка, 2006. – Т.2. – 653 с.
3. Кистанов Я. А. Потребительская кооперация СССР (исторический очерк) / Я. А. Кистанов. – М.: Изд-во Центросоюза, 1951. – 420 с.
4. Лехова З. Н. Развитие заготовительной деятельности потребительской кооперации СССР / З. Н. Лехова. – М.: Изд-во Центросоюза, 1961. – 134 с.
5. О порядке расчетов между государственными органами и кооперативными (общественными) организациями за передаваемые предприятия здания и Постановление СНК СССР и ЦК ВКПб от 5 мая 1940 г. №667). – Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4240.htm
6. Потребительская кооперация СССР / [авт. кол.: Г. Я. Бланк, А. К. Быков и др.]; Изд-во «Экономика». – М., 1965. – 87 с.
7. Пыжиков А. В. Хрущовская оттепель / А. В. Пыжиков. – М.: Олма-пресс, 2002. – 511 с.: ил. 19 с. – Режим доступу: http://www.e-reading.link/bookreader.php/150485/Pyzhikov_Hrushchovskaya_Otpepel%27_1953-1964_gg.html
8. Споживча кооперація України / [авт. кол.: С. Г. Сіденко, М. Д. Лепехов та ін.]; Вид-во політичної літератури України. – К.: Київська книжкова фабрика, 1965. – 191 с.
9. Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення [Текст]: монографія / [М. Аліман та ін.; за заг. ред. С. Гелея]. – Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2013. – 972 с.
10. Споживча кооперація Української РСР / [авт. кол.: С. Г. Сіденко, Ф. Д. Колесник та ін.]; Вид-во «Економіка». – К.: Київська книжкова фабрика, 1967. – 207 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.296. – Оп.8. – Спр.178.
12. Там само. – Спр.253.
13. Там само. – Спр.454.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.3585.
15. Там само. – Спр.4871.

References

1. Istorija spozhivchoyi kooperatyi Ukraini: pidruchnik [dlya studentiv kooperativnih vuziv] / [Aliman M. V., Babenko S. G., Geley S. D. ta in.]. – Lviv: Ukoopspilka, Institut ukrajinoznavstva NANU, 1996. – 383 s.
2. Istorija ukrajinskogo selyanstva: Narisi v II t. / [red. rada: V. M. Litvin (golova), V. M. Danilenko, V. M. Geets ta in.; vidp. red. V. A. Smolij; avt. kol.: O. V. Androschuk, V. K. Baran ta in.]; NAN Ukrayini, In-tut Istoriji Ukrayini. – K.: Naukova dumka, 2006. – T.2. – 653 s.
3. Kistanov Ya. A. Potrebiteľskaya kooperatsiya SSSR (istoricheskiy ocherk) / Ya. A. Kistanov. – M.: Izd-vo Tsentrosoyuza, 1951. – 420 s.
4. Lehova Z. N. Razvitie zagotovitelnoy deyatel'nosti potrebiteľskoy kooperatsii SSSR / Z. N. Lehova. – M.: Izd-vo Tsentrosoyuza, 1961. – 134 s.
5. O poryadke raschetov mezhdru gosudarstvennyimi organami i kooperativnyimi (obschestvennyimi) organizatsiyami za peredavaemye predpriyatiya zdaniya i Postanovlenie SNK SSSR i TsK VKPb ot 5 maya 1940 g. №667). – Rezhim dostupu: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4240.htm
6. Potrebiteľskaya kooperatsiya SSSR / [avt. kol.: G. Ya. Blank, A. K. Byikov i dr.]; Izd-vo «Ekonomika». – M., 1965. – 87 s.
7. Pyzhikov A. V. Hrushchovskaya otpepel / A. V. Pyzhikov. – M.: Olma-Press, 2002. – 511 s.: il. 19 s. – Rezhim dostupu: http://www.e-reading.link/bookreader.php/150485/Pyzhikov_Hrushchovskaya_Otpepel%27_1953-1964_gg.html
8. Spozhivcha kooperatsiya Ukrayini / [avt. kol.: S. G. Sidenko, M. D. Lephehov ta in.]; Vid-vo politichnoyi literaturi Ukrayini. – K.: Kiyivska knizhkovaya fabrika, 1965. – 191 s.

9. Spozhivcha koperacija Ukrainy: vid zarozhennja do sjogodennja [Text]: monografija / [M. Aliman ta in.; za zag. red. S. Geleja]. – Lviv: Lviv. komerz. akademiya, 2013. – 972 s.
10. Spozhivcha kooperatsiya Ukrayinskoyi RSR / [avt. kol.: S. G. Sidenko, F. D. Kolesnik ta in.]; Vid-vo «Ekonomika». – K.: Kiyivska knizhkovy fabrika, 1967. – 207 s.
11. Zentralnyi derzhavnyi arhiv vyshchih organiv vlady ta derzhavnogo upravlinnya Ukrainy. – F.296. – Op.8. – Spr.178.
12. Tam samo. – Spr.253.
13. Tam samo. – Spr.454.
14. Tsentralnyi derzhavnyi arhiv gromadskih ob'ednan Ukrainy. – F.1. – Op.23. – Spr.3585.
15. Tam samo. – Spr.4871.

Sydorovych O. S., Candidate of Science (History), Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences of Separated Subdivision NULESU «Nizhin Agrrotechnical Institute» (Ukraine, Nizhin), sydorovith@ukr.net

The role of consumer cooperation of the USSR to overcome food shortages in the cities in the early postwar years (1945–1950 years)

Analyzes consumer cooperation of Ukraine, which occupies a special place in the socio-economic and socio-political life of the country. The article in particular highlights the role of consumers' cooperation of Ukraine in ensuring the urban centers of agricultural production in the early postwar years. An attempt to determine the volume of the presence of a trading network of cooperative systems in cities and industrial centers of the USSR. It determines which government decisions guided the consumer cooperation on food security cities. The fact of the lack of focused, strategic-calculated food policy. Government policies to attract Ukoopspilka to ensure food cities and industrial centers in the first years after the war did not mean a full admission of consumer cooperatives in the city.

Keywords: urban cooperative trade, consumer cooperation, the early postwar years.

Сидорович А. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин, ОП НУБиП Украины «Нежинский агротехнический институт» (Украина, Нежин), sydorovith@ukr.net

Роль потребительской кооперации УССР в преодолении продовольственного дефицита в городах в первые послевоенные годы (1945–1950 гг.)

Анализируется потребительская кооперация Украины, которая занимала особое место в социально-экономической и общественно-политической жизни страны. В статье в частности освещается роль потребительской кооперации Украины в обеспечении городских центров сельскохозяйственной продукцией в первые послевоенные годы. Осуществлена попытка определить объемы присутствия торговой сети кооперативной системы в городах и промышленных центрах УССР. Определено, какие правительственные решения направляли деятельность потребительской кооперации по продовольственному обеспечению городов. Установлен факт отсутствия целенаправленной, стратегически просчитанной продовольственной политики. Правительственная политика по привлечению Укоопсоюза к обеспечению продовольствием городов и промышленных центров в первые послевоенные годы не означала полноценный допуск организаций потребительской кооперации в города.

Ключевые слова: городская кооперативная торговля, потребительская кооперация, первые послевоенные годы.

* * *

УДК 796.03:303.446.4(477)

Тимошенко Ю. О., доктор історичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національний університет фізичного виховання і спорту України (Україна, Київ), Tymoshenko@mail.ru

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УРСР У ПОВОЄННІ РОКИ

Мета дослідження – з'ясувати стан спеціально організованої рухової активності громадян у повоєнні роки, виокремивши її нові риси. Методи: історичний аналіз наукової літератури; системний і порівняльний аналіз. Результати: досліджено стан і розвиток фізичної культури і спорту в УРСР післявоєнної доби. Звертається увага на парадигмальну спрямованість фізичної культури, власне, – на її мілітарність. Обґрунтовано думку, що фізична культура в досліджуваній період виконувала не стільки спортивну чи оздоровчу функції, скільки ідеологічну. Виришальну роль у розвитку фізкультурно-спортивної сфери в УРСР наприкінці 1940-х років відіграла самодіяльність людей.

Ключові слова: фізична культура, мілітарна парадигма, спорт, тоталітарне суспільство.

Відразу по вигнанні нацистів із УРСР поновлюється спортивне життя. Упродовж перших мирних років глядачі заповнили стадіони. Це була загальна тенденція повоєнної доби в усьому світі – люди прагнули знову насолодитися мирним життям. Найбільш популярним з довоєнних часів залишався футбол, який не мав конкурентів серед інших видів спорту, тому організатори різних змагань, аби залучити глядачів на свої заходи, проводили їх перед футбольними матчами або ж у перерві між ними. Таких стартів було дуже багато – фактично щотижня на території України проходили ті чи інші фізкультурно-спортивні дійства! Влада вважала спорт одним із ефективних засобів повернення людей до цивільного життя. Низка проведених змагань мала не стільки спортивний, скільки політичний характер – оприявлення мирного життя. Приклад Радянського Союзу свідчить, що за чіткої державної політики, опираючись винятково на ініціативу небайдужих людей, навіть за найнесприятливіших умов є можливість залучити людей до рухової активності.

Поміж останніх робіт, що розкривають сутність окремих видів спорту в Україні, доречно згадати напрацювання таких авторів: Я. Димова («От боли голос хрипнет» – К.: Логос, 2006), С. Єрмакова (Волейбол Харькова: 1925–2000 гг. Факты и комментарии. – Харьков: ХГАДИ, 2004), Т. Кириченко, К. Пронтенка, В. Пронтенка (Історія гирьового спорту. Навчальний посібник – Житомир: «Полісся», 2006), В. Миленського, Г. Белокопитова, З. Турчиної (Українському гандболу 100 лет! – К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2009), Р. Сушко, А. Волошина (Жіночий баскетбол України. Аналітичний погляд крізь призму БК «Динамо» Київ. – К.: «МП «Леся», 2012.; «Баскетбол України – К.:ТОВ «СІК Груп Україна», 2014). Їм загалом властивий позитивістський підхід у висвітленні історії фізичної культури, а в основі викладу змісту – переказ фактологічного матеріалу.

Досить змістовною є монографія Роберта Едельмана («Серьезная забава. История зрелищного спорта в СССР». – М.: Советский спорт, 2008). Його інтерес привернули найпопулярніші в СРСР види спорту, як то футбол, хокей і баскетбол. Це, мабуть, одна з небагатьох монографій на пострадянському просторі, в якій автор дослідив не лише фізкультурно-спортивну сферу як таку, а її зв'язок із суспільно-політичними процесами в країні. Основне його джерело – це радянська преса, її аналіз у рамках західної культурної парадигми.

Мета роботи – з'ясувати стан спеціально організованої рухової активності громадян у повоєнні роки, виокремивши її нові риси.

Методи, організація дослідження. Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу наукової літератури та джерел, системного та порівняльного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Військові дії обірвали спортивне життя на українських теренах на кілька років, і відродилося воно вже після війни. Повоєнний змагань із важкої атлетики припало на червень 1944 р., коли 39 спортсменів розіграли в Києві першість СРСР, де вшосте з найкращим результатом переміг Я. Куценко. В 1946 р. відіювся дебют радянських важкоатлетів на чемпіонаті світу в Парижі. Представники кївської школи важкої атлетики виступили досить успішно: Г. Новак (тоді вже мешкав у Москві) став чемпіоном у напівважкій вазі; Г. Попов був третім у легкій, а Я. Куценко – срібним призером у важкій вазі.